

UDK 355/359

BUXORO XONLIGINING HARBIY QUROLLARI VA JIHOZLARI.**Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarjon o'g'li**

University of Business and Science 2 kurs

talabasi bmutallibjonov@internet.ru

Anatatsiya: Mazkur Maqolada Buxoro xonligining harbiy tarixiga oid jihatlar keng yoritilgan. Xonlikning sovuq qurollari (qilich, xanjar), uzoq masofali qurollar (kamon, o'q-yoy) va himoya vositalari (zirh, qalqon, dubulg'a)ning dizayn va texnologik xususiyatlari atroflicha tahlil qilingan. Qurollarning nafaqat jangovar, balki ijtimoiy-siyosiy ramz sifatidagi o'rni ham ko'rsatib berilgan. Harbiy jihozlarning ishlab chiqarilishidagi hunarmandchilik mahorati, san'at naqshlar, ularning madaniy va estetik ahamiyati batafsil bayon etilgan. Maqolada Buxoro xonligining harbiy qurollarini boshqa xonliklar qurollari bilan qiyoslash orqali, ularning o'ziga xosliklari va texnologik yutuqlari aniqlangan. Ushbu tadqiqot xonlik davridagi madaniy va harbiy merosni anglashda ilmiy yondashuvlarni boyitishga xizmat qiladi..

Kalit so'zlar: Buxoro xonligi, Harbiy qurollar, Sovuq qurollar, Himoya jihozlari, Kamon va nayza, Harbiy strategiya, O'zbek xalqining madaniy merosi, Harbiy texnologiya, Qiyosiy tahlil, Kelajakdagi ahamiyat.

МУТАЛЛИБЖОНОВ Б. Военное вооружение и техника Бухарского ханства.

В статье рассматривается военная история Бухарского ханства. Подробно проанализирована конструкция и технологическая техника холодного оружия (меч, кинжал), дальнобойного оружия (лук, стрела-лук) и защитной защиты (доспехи, щитовой шлем) ханства. Показана также роль оружия как национального боевого, но и общественно-политического символа. Описаны мастерство, художественные образцы, культурное и эстетическое значение в производстве военной техники. В статье путем сравнения боевого вооружения Бухары с техникой других ханств определяются особенности документа и технологические достижения. Данное исследование служит обогащению научной работы по осмыслению культурного и военного наследия ханства.

Ключевые слова: Бухарское ханство, Военное оружие, Холодное оружие, Защитное снаряжение, Лук и копье, Военная стратегия, Культурное наследие узбекского народа, Военная техника, Сравнительный анализ, Будущее значение "Bizning milliy qadriyatlarimiz va tarixiy merosimizni saqlash va rivojlantirish bizning muqaddas burchimizdir.

Bizning ajdodlarimizning boy madaniy merosi bizga katta ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi. O'z tariximizni yaxshi o'rganish va uni kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning burchimizdir."

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Mirziyoyev.

KIRISH: Buxoro xonligi o'z davrida Markaziy Osiyoning eng kuchli va ta'sirchan davlatlaridan biri bo'lgan. Bu xonlikning qudrati, faqat siyosiy boshqaruv va iqtisodiy taraqqiyotda emas, balki harbiy qudratida ham yaqqol namoyon bo'lgan. Xonlik qo'shinlari jang maydonida sovuq va uzoq masofali qurollardan mohirona foydalanib, dushmanlarini mag'lubiyatga uchratgan. Ayniqsa, jangchilarning shaxsiy himoya vositalari – sovut, qalqon va dubulg'alar ularning jang maydonida omon qolishini ta'minlagan. Bu qurollarning barchasi o'z davrining ilg'or texnologiyalari va hunarmandchilik yutuqlari asosida ishlab chiqilgan bo'lib, ular o'ziga xos dizayn, funksionallik va mustahkamlik bilan ajralib turgan. Xonlik qurollarining nafisligi va texnik yuksakligi uning harbiy ustaxonalari va zargarlarining mahoratini aks ettiradi. Shuningdek, Buxoro xonligida qurol-yarog' ishlab chiqarish nafaqat harbiy maqsadlarga xizmat qilgan, balki xalqning madaniy hayotida ham muhim o'rin tutgan. Prezident Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlaridan birida tarixni o'rganish va qadimiy yutuqlarimizni tiklash muhimligini ta'kidlab, shunday degan edi: "O'tmishimizni chuqur o'rganish, ajdodlarimiz yaratgan boy madaniy va ilmiy merosni tiklash, uni yosh avlodga yetkazish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak." Bu yondashuv Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarini o'rganish masalasiga katta ahamiyat qaratish zarurligini ko'rsatadi. Bu nafaqat tarixiy merosni o'rganish, balki milliy g'ururni oshirish va yosh avlodni tarixiy xotira asosida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Mavzuning Dolzarbligi Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarini o'rganish bugungi kunda tarixiy, madaniy va tarbiyaviy jihatdan katta dolzarblikka ega. Bugungi kunda milliy o'zlikni anglash va ajdodlarimizning boy merosini o'rganish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Shavkat Mirziyoyevning o'tmish merosini chuqur o'rganishga qaratilgan tashabbuslari bu jarayonning ahamiyatini oshiradi. Buxoro xonligi kabi buyuk davlatning harbiy salohiyatini o'rganish milliy g'ururni mustahkamlashga xizmat qiladi. Madaniy merosni asrash va targ'ib qilish Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari nafaqat jang maydonida, balki madaniy va san'at yutuqlari sifatida ham katta qadr-qimmatga ega. Bugungi kunda ularni tadqiq qilish orqali xalqimizning hunarmandchilik va texnologik yutuqlarini dunyoga namoyish etish mumkin. Bu O'zbekistonni xalqaro miqyosda tanitishda muhim ahamiyatga ega. Vatanparvarlikni shakllantirish yosh avlodni tarixiy bilimlar bilan boyitish, ularga ajdodlarining jangovar mahorati va mardligini o'rgatish milliy o'zlikni shakllantirishning muhim omilidir. Buxoro xonligining harbiy qurollarini o'rganish orqali yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va milliy g'ururni oshirish mumkin. Buxoro xonligining qurollarini o'rganish arxeologiya, tarix va texnologiya sohalari uchun qimmatli ilmiy ma'lumotlar beradi. Ushbu jihozlarning tuzilishi, ishlab chiqarish usullari va ishlatilish texnologiyasini o'rganish orqali o'tmishdagi texnologik rivojlanish darajasi haqida to'liqroq tasavvur hosil qilish mumkin. Davlat siyosati va qadriyatlarni mustahkamlash Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan

ilgari surilayotgan "Yangi O'zbekiston" g'oyasi va xalqning tarixiy xotirasini tiklash masalalari ushbu mavzuni yanada dolzarbroq qiladi. Tarixni o'rganish orqali xalqning birligi, madaniy va tarixiy merosining ahamiyati yana bir bor ta'kidlanadi.

Mavzu bo'yicha ilmiy iznalishlardan qisqach tahlil aynan bu adabiyotlar Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari haqida yozilgan ilmiy asarlar tarixiy, arxeologik, etnografik va madaniy tahlilni o'z ichiga oladi. Ushbu asarlar orqali biz Buxoro xonligining harbiy qurollarini va ular bilan bog'liq madaniy yutuqlarni chuqurroq tushunishga harakat qilamiz..

V.V. Bartoldning "O'rta Osiyo tarixi" asari Buxoro xonligi davridagi harbiy qurollar haqida asosiy manba hisoblanadi. Bu asarda Bartold Markaziy Osiyoning o'rta asrlaridagi harbiy tizimni va ularning harbiy qurollarini umumiy nuqtai nazardan yoritadi. Buxoro xonligining harbiy qurollari, kamonlar, qilichlar, nayzalar va qalqonlar kabi jangovar vositalar haqida ma'lumotlar keltirilgan. Bartoldning asari, shuningdek, Buxoro xonligi qo'shinlarining jangovar tashkiloti va uslublarini o'rganish uchun birinchi navbatdagi manba bo'lib qoladi. Biroq, bu asarda qurollarning texnik jihatlari va ularning ishlab chiqarish texnologiyasiga alohida e'tibor qaratilmagan. A.Yu. Yakubovskiyning "Markaziy Osiyodagi O'rta asrlar armiyalari" asari Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarini yanada chuqurroq o'rganishga yordam beradi. Yakubovskiy Buxoro xonligi davridagi harbiy tashkilot va qurollar tizimini batafsil tahlil qiladi. Kitobda Buxoro qo'shinlarining tashkiloti, jangovar uslublari va qo'llaniladigan qurollar – qilichlar, qilichning turli turlari, kamonlar va zambaraklar haqida aniq ma'lumotlar keltirilgan. Asarda shuningdek, Buxoro xonligidagi qurollar va ularning ishlab chiqarish jarayoniga oid ba'zi tarixiy ma'lumotlar ham mavjud. Yakubovskiyning asari Buxoro xonligining harbiy qurollarini o'rganishda zarur manba sifatida ahamiyatli. Fitratning "Buxoro xonligi tarixidan" asari Buxoro xonligining umumiy tarixini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda harbiy qurollar va ularning ahamiyati haqida ham ma'lumotlar keltirilgan. Fitrat o'z asarida xonlik davridagi siyosiy va iqtisodiy tuzilma bilan birga, uning harbiy salohiyati va qurollarini ham tahlil etadi. Kitobda Buxoro qo'shinlarining jangovar uslublari, janglarda qo'llanilgan qurollar va strategiyalar haqida asosiy ma'lumotlar taqdim etilgan. Fitratning asari, o'zining tarixiy ma'lumotlarga boyligi bilan, Buxoro xonligining harbiy jihatlari o'rganish uchun qimmatli manba hisoblanadi. Ravshan Nazarovning "Buxoro xonligi va uning harbiy tizimi" asari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning natijalaridan biridir. Ushbu asarda Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari, jumladan, qurollarning ishlab chiqarish texnologiyasi, materiallari, dizayni va ular bilan bog'liq madaniy yutuqlar tahlil qilinadi. Nazarov Buxoro xonligidagi qurollarning turli shakllarini, ishlab chiqarish usullarini va janglarda qo'llanilgan taktikalarga alohida e'tibor qaratadi. Kitobda arxeologik topilmalar, metallurgiya ustaxonalari va qurollarning texnik jihatlari haqida aniq ma'lumotlar mavjud. Nazarovning asari Buxoro xonligining harbiy texnologiyalarini o'rganishda zamonaviy ilmiy yondashuvni qo'llaydi va ushbu mavzuda yangi perspektivlar ochadi. O'zbekiston Davlat Tarix muzeyi tomonidan nashr etilgan "Buxoro xonligi qurollari va jihozlari" asari arxeologik izlanishlar va muzeyda saqlanayotgan eksponatlar asosida tayyorlangan. Ushbu kitobda Buxoro xonligining harbiy qurollari – qilichlar, xanjarlar, qalqonlar, dubulg'alar, shuningdek, qurol-yarog' ishlab

chiqarish jarayoni haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Muzey arxeologik qazishmalar va topilmalar asosida Buxoro xonligining qurollari va ularning ishlatilishi haqida ilmiy tahlil olib borgan. Bu asar Buxoro xonligining harbiy jihozlari haqida ilg'or ilmiy izlanishlarning namunasidi D. Christian va P. Goldenning "Markaziy Osiyo harbiy tizimlari" asari Buxoro xonligi harbiy tizimini boshqa Markaziy Osiyo davlatlari bilan taqqoslaydi. Tadqiqotchilar bu kitobda Markaziy Osiyo xalqlarining harbiy qurollari va jangovar uslublarini o'rganib, Buxoro xonligi qo'shinlarining qurollari va taktikalari haqida umumiy ma'lumotlar taqdim etadilar. Kitobda Buxoro xonligining harbiy tizimi, uning zamonaviy texnologiyalar va jangovar usullar bilan qanday uyg'unlashgani ko'rsatilgan. Ushbu asar Markaziy Osiyodagi harbiy tarixni yanada chuqurroq o'rganish uchun muhim manba hisoblanadi.

Tadqiqotning ob'yekti Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari mavzusi Markaziy Osiyodagi o'rta asrlar davriga oid eng muhim tarixiy, madaniy va texnologik ob'yektlardan biridir. Ushbu tadqiqotning ob'yekti Buxoro xonligi hududida yashagan xalqlarning harbiy qurollari va jihozlarini, ularning ishlab chiqarish texnologiyasini, ishlatilishini va ularning siyosiy, ijtimoiy hayotdagi ahamiyatini o'rganishni nazarda tutadi. Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari asosan jangovar vositalar, himoya jihozlari, qurol-yarog'larni ishlab chiqarish va ulardan foydalanish bilan bog'liq. Bu ob'ektlar orasida quyidagilarni kiritish mumkin: Sovuq qurollar: Qilichlar, nayzalar, xanjarlar, qilichlarni bezash va ularning ishlab chiqarish texnologiyasi. Buxoro xonligi davridagi qurollarning shakllari va ularning jang maydonidagi roli va uzoq masofali qurollar: Kamonlar, arqonlar va ularning jangovar amaliyotda ishlatilishi, tasvirlari va naqshlari bilan ajralib turadigan kamonlar ham Buxoro xonligida keng tarqalgan, Himoya jihozlari: Qalqonlar, dubulg'alar, zirhlar, shuningdek, ular ishlab chiqarish usullari va materiallari, Himoya jihozlarining turli shakllari va ishlatilish kontekstlari. Qurol-yarog' ishlab chiqarish jarayoni: Buxoro xonligida qurollarning ishlab chiqarilishi va ularni tayyorlashda ishlatilgan materiallar (temir, po'lat, oltin va kumush). Bu jarayonlar va texnologiyalarning o'zgarishi va rivojlanishi tadqiqotni ob'yekti hisoblanadi. Tadqiqotning predmeti Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarining ishlatilishi, ishlab chiqarilishi, texnologiyalari, ular o'rta asrdagi bog'liqlik, shuningdek, harbiy qurollarning siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotdagi o'rni va ahamiyatini o'rganishdir. Bu predmetda Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarining ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ta'siri va ularning jangovar samaradorligi, ishlab chiqarish jarayonlari, metodlari va ular bilan bog'liq madaniy va estetik qadriyatlar tahlil etiladi. Tadqiqot predmeti Buxoro xonligida jangovar harakatlarda va mudofaa tizimida ishlatilgan sovuq va uzoq masofali qurollarni, shuningdek, himoya jihozlarini o'z ichiga oladi va bu yerda quyidagi jihatlar o'rganiladi: Qurollarning jangovar ishlatilishi: Qilichlar, kamonlar, nayzalar va xanjarlarning janglarda qanday qo'llanilishi, ularning samaradorligi va ularni ishlatish usullari. Himoya jihozlarining ishlatilishi: Zirhlar, qalqonlar va dubulg'alarining jangovar sharoitdagi rolini, ularning shakl va materiallari, shuningdek, himoya jihatlari. Harbiy qurollar va jihozlar ishlab chiqarish texnologiyasi Buxoro xonligida qurollarning ishlab chiqarish jarayoni va texnologiyasi ham tadqiqotning predmeti hisoblanadi. Bu jarayonlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: Qurol-yarog' ishlab chiqarish texnologiyalari: Po'lat va temirni ishlab chiqarish jarayonlari, qurollarning

shakllanishi va ularni bezash usullari. Materiallar va uskunalar: Buxoro xonligida qurollarni ishlab chiqarish uchun ishlatilgan xom ashyolar, metall, kumush, oltin kabi materiallar va ularning ishlab chiqarishdagi ahamiyati. Ishlab chiqarish markazlari tadqiqotni maqsadi hisoblanadi.

Asosiy qisim Buxoro xonligi o'zining mustahkam harbiy qudrati va jangovar tizimi bilan tanilgan. Xonlikning harbiy qurollari va jihozlari o'z vaqtida siyosiy hokimiyatni mustahkamlash, mudofaa tizimini rivojlantirish, shuningdek, turli jangovar strategiyalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynagan. Buxoro xonligining harbiy qurollarining asosiy turini sovuq qurollar tashkil etadi. Bu qurollar xonlikning jangovar kuchining samaradorligini oshirish, shuningdek, janglar davomida dushmanlarni yengish uchun mo'ljallangan. Buxoro xonligining harbiy kuchi uchun qilichlar katta ahamiyatga ega bo'lgan. Ularning dizayni, egri shaklda bo'lib, ularni uzunligi o'rtacha 70 - 90sm bo'lgan, ular jang maydonida jangchilar uchun asosiy qurol sifatida ishlatilgan.

Qilichlar o'zining tik pichog'i va nozik ishlov berilgan qoplamalari bilan ajralib turar edi. Buxoro xonligida qilichlar asosan po'latdan yasalgan, ba'zan oltin va kumush bilan bezatilgan. Po'latdan yasalgan qilichlar issiqlik bilan ishlov berish orqali mustahkamlangan va bazi qilichlarda Quron oyatlari va geometrik naqishlar o'yilgan. Nayzalar Buxoro xonligining piyodalari va otliq askarlari uchun zarur qurol bo'lgan. Ular uzoq masofalarga uloqtirilishi va nayzalar 2-3 metr uzunlikda bo'lishi va uchlari polatdan va otkir qilib ishlangan hamda janglarda o'ta samarali qurollar hisoblangan. Buxoro

qo'shinida "xatti nayza" deb atalgan nayza turi keng tarqalgan [9,111] nayza boshining shakli va materiali ham turlicha bo'lib, ularning samaradorligi va ko'p holatlarda jangdagi rolini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Xanjarlar Buxoro xonligida keng tarqalgan sovuq qurollardan bo'lib, ular asosan yaqin janglarda, harbiy zarbalarni amalga oshirishda ishlatilgan misol; Harbiylarni yonida har doim bir dona xanjar yoki pichoq bo'lgan. Xanjarlarni uuzunligi o'rtacha 25-40 sm bo'lib, ularni dastasi hayvon suyaklari yoki qimmatbaxo toshlar bilan bezatilgan va xanjarlar qilichka nisbatan qisqa bo'lganligi tufayli ular o'zining tez va aniq zarbalari bilan jangchi uchun samarali qurol hisoblangan. Buxoro

Саадак: 1 — лук; 2 — налучье, 3 — стрелы; 4 — колчан.

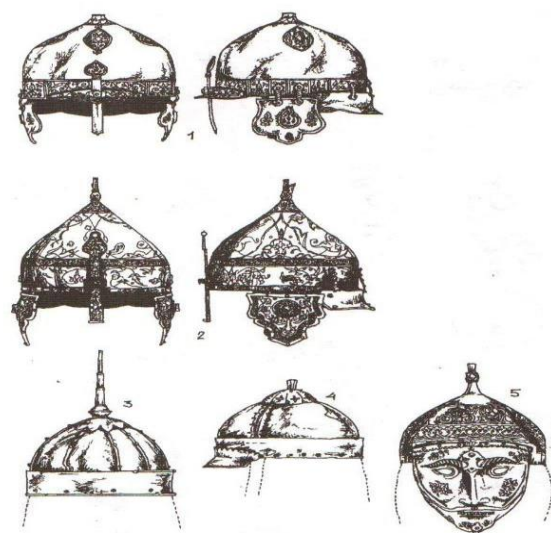
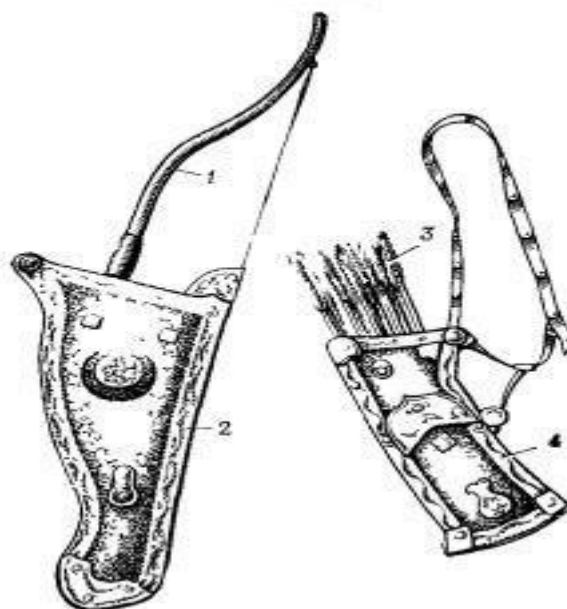

Иллюстрация 2002 г.

xonligining qurol-yarog'lari orasida xanjarlar ham o'zining badiiy naqshlari bilan ajralib turadi. Buxoro xonligining uzoq masofali qurollari (1-rasm) janglarda uzoqni nishon olish va dushmanning katta guruhlarini halok qilishda samarali bo'lgan. Uzoq masofali qurollar, ayniqsa, otliq askarlar tomonidan ishlatilgan va janglarda ustunlikni qo'lga kiritish uchun muhim vosita bo'lgan. Kamonlar Buxoro xonligida uzoq masofalarga o'q uzish uchun ishlatilgan asosiy qurol hisoblanadi. Ularning nafaqat jangovar ahamiyati, balki madaniy jihatlari ham katta bo'lgan. Kamonlarning naqshlari, chizgilari va ishlov berilishi o'ziga xos san'at shaklida bo'lgan. Kamonlardan foydalanishdagi mahorat va aniq otish jangchilarning yuksak jangovar tayyorgarligini ko'rsatadi. Buxoro kamonlari yog'och suyak va boshqa materiallardan tayyorlangan. Kamonni uzunligi 1-1,2 metr bo'lgan va o'q uchlari polat va temirdan ishlangan. Arqonlar kamonlarga nisbatan kengroq qo'llanilgan bo'lib, ular o'q uzish texnologiyasining rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'lgan. (1-rasm)

Arqonlar orqali masofani nishonga olish va dushmanning yoniga yetib borganida samarali zarba berish mumkin edi. Bu qurollar asosan yirik janglarda, dushmanning otliq askarlarini halok qilishda ishlatilgan. Buxoro xonligining harbiy qurollari bilan bir qatorda, himoya jihozlari ham muhim o'rin tutgan. Bu jihozlar jangchilarning hayotini saqlash, ularni dushman zarbalaridan himoya qilishda asosiy vosita bo'lgan. Qalqonlar jangchilarning himoya vositalaridan biri bo'lib, ular Buxoro xonligida keng qo'llanilgan. Qalqonlar asosan teri, yog'och yoki temirdan ishlab chiqarilgan bo'lib, ularning shakli va o'lchami jangchilarning ehtiyojlariga qarab farqlanardi va 50-70 sm bo'lar edi. Teri qalqonlarni aksariyati qora rangga bo'yalgan [9,116] Qalqonlar dushman hujumlaridan himoya qilishda muhim rol o'ynagan. Zirhlar va dubulg'alar (2-rasm) jangchilarning himoya qilish vositalari bo'lib, ular boshni dushmanning keskin zarbalaridan himoya qilish uchun ishlatilgan va ularni ichki tomoni ipak yoki charim bilan qoplangan. Bazi dubulg'alar oltin va kumush naqishlar bilan boyitilgan, va bu ularni egasi yuqori martabali ekanini bildirgan. Zirhlar po'latdan yasalgan bo'lib, yaxshi ishlov berilgan va arzon narxda bo'lgan. Dubulg'alar esa boshni himoya qilishda ishlatilgan. Bu jihozlarning har biri o'z vaqtida jangchilarni samarali himoya qilgan. Buxoro xonligida qurollarni ishlab chiqarishning o'ziga xos texnologiyalari mavjud edi va bu texnologiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Po'lat ishlab chiqarish jarayoni keng rivojlangan bo'lib, ishlab chiqarilgan qurollar yuqori sifatga ega bo'lgan., Buxoro xonligidagi qurollar ba'zilar qush yoki yirtqich hayvonlarning tasvirlari bilan bezatilgan va Qulupnay shaklida ishlov berilgan. Bu bezaklar qurolning estetikasini oshirib, harbiy maqsadlarni kuchaytirgan. Buxoro xonligining harbiy qurollari nafaqat janglarda, balki siyosiy hokimiyatni mustahkamlashda, davlatni boshqarishda, shuningdek, ijtimoiy barqarorlikni saqlashda muhim rol o'ynagan. Harbiy qurollar xonning qudratini ko'rsatish, uning davlatchiligini mustahkamlash, shuningdek, dushmanlarni qo'rqitish uchun ishlatilgan. Qurollar va jihozlar shuningdek, jamiyatda yuqori sinf vakillari va harbiy boshliqlarning obro'sini oshirishda muhim vosita bo'lgan. Harbiy qurollarning badiiy va estetik qiymati ham o'zining ijtimoiy ahamiyatiga ega bo'lib, ular jamiyatdagi boylik va madaniyatni aks ettirgan.

Qiyosiy Tahlil: Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari o'zining jihatlari, ishlab chiqarish texnologiyalari va foydalanish kontekstida Markaziy Osiyo hududidagi boshqa yirik davlatlarning harbiy tizimlari bilan qiyoslashni talab etadi. Buxoro xonligi, Samarqand, Xiva, Toshkent va boshqa ko'plab o'sha davrning markazlari kabi, qurollar ishlab chiqarish va ular orqali siyosiy hokimiyatni mustahkamlashda o'ziga xos yondashuvlarga ega edi. Bu qiyosiy tahlil davomida Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarining boshqa o'rta asr davlatlari bilan qanday farqlarini va o'xshashliklarini ko'rib chiqamiz. Buxoro xonligida qilichlar, nayzalar, xanjarlar va arqonlar asosiy jangovar qurollar hisoblangan. Buxoro qilichlari o'zining uzunligi, nozik ishlov berilgan pichog'i va badiiy naqshlari bilan ajralib turardi. Bu qurollar, shuningdek, ma'naviy ahamiyatga ega bo'lib, xonlikni himoya qilish bilan birga, hukmdorlarning obro'sini ko'rsatgan. Nayza va xanjarlar esa asosan piyodalar va yirik janglarda ishlatilgan.

Xiva xonligi va Samarqanddagi qurollar Xiva xonligida ham sovuq qurollar keng tarqalgan bo'lib, ular Buxoro xonligidan farqli o'laroq, ko'proq chuqurroq va og'ir qilichlar, shuningdek, qisqa pichoq va zarba qurollaridan iborat edi. Samarqandda esa o'sha davrda ko'proq an'anaviy kamonlar va yuqori sifatli metallardan yasalgan qurollar ishlatilgan. Buxoro xonligi bilan qiyoslaganda, Xiva va Samarqand qurollari ko'proq jangovar samaradorlikka qaratilgan bo'lib, san'at va estetikadan kamroq ta'sirlangan edi.

Otliq askarlar va piyodalar uchun Buxoro xonligida maxsus qilichlar va nayzalar ishlab chiqarilgan bo'lib, ular janglarda yuqori natijaga ega bo'lgan. Buxoro xonligi otliq askarlari ko'p hollarda kamon va o'qni ham ishlatgan. Xiva va Samarqandda esa, odatda, piyodalar janglariga ko'proq e'tibor qaratilgan, chunki buralar va qurollar asosan piyodalar uchun ishlab chiqarilgan. Buxoro xonligidagi uzoq masofali qurollar kamonlar va arqonlar jang maydonida samarali ishlatilgan. Kamonlarning dizayni va ishlov berilishi juda yuqori bo'lib, ular nafaqat jangovar vazifalarni bajarishda, balki madaniy an'analarni ko'rsatishda ham muhim rol o'ynagan. Arqonlar esa, kamonlarga nisbatan kengroq ishlatilgan va ko'proq masofadan dushmanlarga hujum qilishda samarali bo'lgan. Xiva va Samarqandda uzoq masofali qurollar keng qo'llanilgan bo'lib, ular Buxoro xonligining kamonlaridan farqli o'laroq, ko'proq og'ir va to'liq ishlab chiqilgan edi. Samarqanddagi kamonlar nafaqat jangovar qurol sifatida, balki ma'naviy va diniy ramz sifatida ham ko'rgan. Xiva xonligida esa, arqonlar va kamonlar asosan janglarda masofani uzatish va uzoq masofaga zarba berish uchun ishlatilgan. Buxoro xonligida himoya jihozlari qalqonlar, zirhlar, dubulg'alar va boshqa himoya vositalari keng qo'llanilgan. Qalqonlar odatda po'latdan yasalgan bo'lib, ularning o'lchami va shakli jangchilarning ehtiyojlariga qarab farqlanardi. Zirhlar esa, Buxoro xonligi askarlarining eng muhim himoya vositalaridan bo'lgan. Buxoro zirhlarining eng katta xususiyati – ularning yengil va harakat qilishda qulay bo'lishidir. Xiva va Samarqanddagi himoya vositalari Xiva xonligida zirhlar va qalqonlar Buxoro xonligiga nisbatan ko'proq masshtabli va og'ir bo'lgan. Samarqandda esa, yengil zirhlar va maxsus o'tkir qalqonlar ishlatilgan bo'lib, ular jangchilarni zarbalardan samarali himoya qilgan. Samarqand va Xivada, asosan, poytaxt shaharlarida himoya vositalarining sifatini oshirishga ko'proq e'tibor qaratilgan.

Kelajak uchun ahamiyati Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari tadqiq etish nafaqat o'sha davrni, balki bugungi kunda ham tarixiy merosni chuqur anglashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tadqiqot, o'z navbatida, Markaziy Osiyo tarixini o'rganish, o'sha davrni o'rganuvchi arxeologik, madaniy va tarixiy tadqiqotlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Buxoro xonligining harbiy tizimi, uning qurollari va jihozlari, madaniyat va san'atni aks ettirish bilan birga, o'sha davrda siyosiy hokimiyatni mustahkamlashda va ijtimoiy tuzilmani shakllantirishda qanday ahamiyatga ega bo'lganini tushunishga yordam beradi. Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari nafaqat siyosiy va harbiy tarixni, balki o'sha davrning texnologiyasi, san'ati va madaniyatini ham aks ettiradi. Ularni o'rganish orqali, nafaqat davlatning harbiy salohiyati, balki uning jamiyatdagi rolini, hukmdorlarning dunyoqarashini va ijtimoiy tuzilmalarni ham anglash mumkin bo'ladi. Kelajakda bu tadqiqotlar boshqa Markaziy Osiyo xonliklari bilan qiyoslash va ularning tarixiy aloqalarini o'rganish imkoniyatini yaratadi. Harbiy qurollar va jihozlar dizaynining zamonaviy ahamiyati bu Buxoro xonligining harbiy qurollarida qo'llanilgan dizaynlar va ishlab chiqarish texnologiyalari bugungi kunda harbiy sanoat va dizayn sohasida izlanishlar uchun qiziqarli manba bo'lishi mumkin. O'sha davrning qurollarining texnologik xususiyatlari, materiallarining tanlanishi va ularning jangovar samaradorligi zamonaviy harbiy qurollarning ishlab chiqilishiga ta'sir qilgan. O'zbekistonning harbiy sanoatini rivojlantirishda tarixiy an'analar va eski texnologiyalarni o'rganish o'zining ahamiyatiga ega. Buxoro xonligining qurollari va jihozlari o'zining badiiy jihatlari bilan ham ahamiyatga ega. Ular nafaqat jangovar, balki madaniy ob'ekt sifatida ham qadrlanishi kerak. Ushbu tadqiqot orqali, milliy madaniy merosni saqlash, yosh avlodni tarixiy qadriyatlar bilan tanishtirish va ularni anglash imkoniyati yaratildi. Bu, o'z navbatida, kelajakda o'zbek xalqining madaniyatini dunyoga tanitish va madaniy merosni qayta tiklashda katta rol o'ynaydi. Tadqiqotning asosiy natijalar tadqiqot davomida Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari haqida bir qator asosiy natijalarga erishildi. Ushbu natijalar o'zining tarixiy, madaniy va siyosiy ahamiyatiga ega va quyidagicha tasniflanishi mumkin: Harbiy qurollarning ishlab chiqarish texnologiyasi Buxoro xonligining harbiy qurollari yuqori sifatli po'lat va temirdan ishlab chiqarilgan, bu esa xonlikning harbiy qudratini mustahkamlashda asosiy omil bo'lgan. Po'latdan yasalgan qilichlar va nayzalar, shuningdek, maxsus ishlab chiqarilgan kamonlar va zirhlar Buxoro xonligining qurollar ishlab chiqarish texnologiyasining yuksakligini ko'rsatadi. Ushbu texnologiyalar, o'z vaqtida, jang maydonida ustunlikni qo'lga kiritishda muhim rol o'ynagan. Buxoro xonligining harbiy qurollarining ijtimoiy-siyosiy roli harbiy qurollari nafaqat janglarda ishlatilgan, balki siyosiy hokimiyatni mustahkamlashda, davlatning obro'sini oshirishda va jamiyatning ijtimoiy tuzilmasini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega bo'lgan. Xonlikning qurollari ko'pincha o'zining badiiy naqshlari bilan ajralib turdi va hukmdorlar o'z qurollarini o'zlarining yuqori maqomlarini ko'rsatish vositasi sifatida ishlatgan. Bu, o'z navbatida, Buxoro xonligining siyosiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Himoya jihozlari va ularning jang maydonidagi roli Buxoro xonligining himoya jihozlari, jumladan, qalqonlar, zirhlar va dubulg'alar, jangchilarning himoyasini ta'minlashda muhim rol o'ynagan. Ushbu jihozlar ko'pincha yuqori sifatli materiallardan yasalgan bo'lib, ular jangchilarga uzoq davom etgan janglarda hayot saqlanish imkonini

bergan. Bu, o'z navbatida, harbiy samaradorlikni oshirishda va jang maydonida yuqori mobilitani saqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan

Ushbu tadqiqot Buyuk Ipak yo'li orqali amalga oshirilgan savdo aloqalarining iqtisodiy, madaniy va siyosiy ahamiyatini ko'rsatdi. Savdo yo'llari orqali ikki mintaqaning madaniy va ilmiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatildi. Savdo aloqalari orqali ikki mintaqaning iqtisodiy hayoti boyitildi va madaniy almashinuvlar amalga oshirildi. Buyuk Ipak yo'li orqali savdo aloqalari nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki madaniy va ilmiy yutuqlarni ham olib kelgan. Ushbu yo'l orqali turli madaniyatlar va bilimlar o'zaro tarqalib, ikki mintaqaning madaniy va ilmiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Savdo aloqalari orqali davlatlar o'rtasidagi siyosiy aloqalar mustahkamlangan va bu holat tinchlik va barqarorlikni ta'minlagan.

Umumiy Xulosa Buxoro xonligi, Markaziy Osiyoning eng yirik va qudratli davlatlaridan biri sifatida, o'zining harbiy qudrati, qurollari va jihozlari bilan nafaqat mintaq, balki xalqaro siyosatda ham o'z o'rniga ega edi. Tadqiqot davomida xonlikning harbiy vositalari, ularning ishlab chiqarish texnologiyalari, dizaynlarining estetik jihatlari, ijtimoiy va siyosiy ahamiyati hamda ularning zamonaviy tadqiqotlardagi o'rnini keng o'rganildi. Ushbu xulosada barcha to'plangan ma'lumotlarni jamlagan holda, Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlari naqadar dolzarb va muhim ekanini bir necha asosiy jihatlar orqali bayon qilamiz.

Harbiy qurollarning tarixiy roli Buxoro xonligining qurollari va jihozlari nafaqat jangovar maqsadlar uchun, balki siyosiy hokimiyatni mustahkamlashda, jamiyatni boshqarishda va davlat obro'sini namoyish qilishda ham muhim ahamiyatga ega edi. Misol uchun, Buxoro qilichlari o'zining nozik ishlovi va san'atini naqshlari bilan nafaqat jang maydonida, balki hukmdorlarning obro'sini ko'rsatuvchi vosita sifatida ham xizmat qilgan. Nayza va kamonlar, o'z navbatida, harbiy strategiyalarda uzoq masofadan zarba berish uchun ishlatilgan va jangchilarni samarali himoya qilishga xizmat qilgan. Tarixiy manbalar va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Buxoro xonligining harbiy tizimi boshqa Markaziy Osiyo davlatlari, masalan, Xiva va Samarqand bilan qiyoslanganda, ko'proq estetik va madaniy merosni aks ettirgan. Bu qurollar faqat jangovar qurol emas, balki o'z davrining texnologik yutug'i va madaniyatini ifodalovchi obyektlar bo'lib xizmat qilgan. Harbiy qurollarning ijtimoiy va siyosiy ahamiyati Buxoro xonligida harbiy qurollar faqat jangchilarni himoya qilish yoki dushmani mag'lub etish uchun emas, balki ijtimoiy-siyosiy tizimni mustahkamlash uchun ham ishlatilgan. Xonlar va sarkardalar o'z qurollarini davlat ramzi sifatida ishlatgan, bu esa qurollarning siyosiy maqomini ko'rsatadi. Hukmdorlar o'z armiyasining qurollanish darajasini oshirish orqali ichki va tashqi dushmanlarga qarshi o'z qudratini namoyish qilganlar. Misol uchun, Buxoro zirhlari va dubulg'alari faqat himoya vositasi emas, balki hukmdorning siyosiy kuchini namoyish etuvchi ramz bo'lib xizmat qilgan. Ushbu qurollar o'zining sifatli materiallari va badiiy naqshlari bilan mamlakatning harbiy va madaniy kuchini namoyon etgan. Bu holat xonlikdagi harbiy qurollarning siyosiy ahamiyatini yanada oshirgan. Qurollarning dizayn va texnologik xususiyatlari Buxoro xonligining harbiy qurollari o'zining ishlab chiqarish texnologiyasi va dizayn jihatlari bilan

ajralib turadi. Masalan, Buxoro qilichlari yuqori sifatli po‘latdan ishlab chiqarilgan bo‘lib, ularning naqshlari va ishlovlari san‘at asariga o‘xshab, nafaqat jang maydonida, balki madaniy obyekt sifatida ham qadrlangan. Kamonlar esa yog‘och, teri va boshqa tabiiy materiallardan tayyorlangan bo‘lib, uzoq masofadan dushmanga zarba berish uchun maxsus texnologiyalar asosida yaratilgan. Zirhlar va qalqonlar yengil va bardoshli bo‘lib, jangchilarga maksimal himoya va harakat erkinligini ta‘minlagan. Bu jihatlar xonlikning qurol-yarog‘ ishlab chiqarish texnologiyasi rivojlanganligini ko‘rsatadi. Xiva va Samarqanddagi qurollar bilan qiyoslaganda, Buxoro qurollari ko‘proq san‘at va dizayn elementlariga ega bo‘lib, ular texnologik yutuq va madaniy boyliklarni o‘zida aks ettirgan. Tadqiqotlarning kelajakdagi ahamiyati Buxoro xonligining harbiy qurollari va jihozlarini o‘rganish kelajakda o‘zbek xalqining tarixiy merosini chuqurroq anglash va uni dunyo miqyosida tanitishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotlar nafaqat tarixiy yodgorliklarni saqlashda, balki zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, po‘lat ishlab chiqarish texnologiyalarini o‘rganish zamonaviy harbiy sanoatda qo‘llanilishi mumkin. Shuningdek, Buxoro qurollarining badiiy naqshlari va dizaynlarini o‘rganish orqali, milliy hunarmandchilikni rivojlantirish va xalqaro miqyosda targ‘ib qilish imkoniyati yaratiladi.

Adabiyotlar

Qobulov N. “O‘zbekiston harbiy tarixi”. Toshkent: nashr yili 2015 y. 320-b

Ho‘jayev A. “Buxoro xonligining harbiy strategiyasi va qurollari”. Samarqand: nashr yili 2018 y. 275-b

Abdurahmonov Sh. “Buxoro xonligi davrida hunarmandchilik va metallurgiya”

Buxoro: nashr yili 2017 y. 210-b

V.V Bartold “O‘rta Osiyo tarixi”. Rossiya: nashr yili 1930.-500 b.

A.Yu. Yakubovskiy “Markaziy Osiyodagi Oрта asrlar armiyasi” Mackva: nashr yili 1950 y.

Fitrat “Buxoro xonligi tarixi” Buxoro: nashr yili 1920 y.

Nazarov R. “Buxoro xonligi va harbiy tizimi” Toshkent: nashr yili 2000 y.

D.Christian, P.Golden “Markaziy Osiyo harbiy tizimlari” AQSH nash yili 2000 y.

Zamonov A.”Buxoro xonligi tarixi” Toshkent:”BAYOZ”,2021.-264 b.

Vamberi A. “Buxoro xonligi tarixi” London: “John Murray”1983.-370 b.

<https://images.app.goo.gl/hGVa1VEo3ZAFVo7e7>

<https://images.app.goo.gl/V2Sof8dcBp7VUHdcA>